

Εκφωνητική σημειογραφία στην πράξη

Του κ. Γρ. Θ. Στάθη,
Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ἡ ὀρθόδοξη Λατρεία, οὕσα Λογική λατρεία, εἶναι ΑΜΕΣΗ προσομιλία μὲ τὸ Θεό, τὴ Θεοτόκο, τοὺς Ἁγίους.

ΕΝΔΥΜΑ τοῦ λόγου καὶ ΣΥΜΦΥΤΟ ΕΚΠΟΡΕΥΜΑ αὐτοῦ εἶναι τὸ ΜΕΛΟΣ.

Ὁ Λόγος ὁ τῆς Λατρείας διακρίνεται σέ:

Βιβλικὸ (Καينὴ καὶ Παλαιὰ Διαθήκη)

Εὐχητικὸ (Εὐχὲς καὶ Δεήσεις) καὶ

Ὑμνητικὸ (Χριστιανικὸς Ποιητικὸς Λόγος – Ὑμνογραφικὸς πλοῦτος)

Στὸ Βιβλικὸ Λόγο τὸν ἐκφερόμενο στὴν Ἐκκλησία διακρίνουμε τὰ:

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΑΡΙΑ

ΠΡΑΞΑΠΟΣΤΟΛΟ

ΠΡΟΦΗΤΟΛΟΓΙΟ καὶ

ΨΑΛΜΟΥΣ (ψαλτοὶ καὶ ἀπαγγελοί-χύμα)

Στὸν Εὐχητικὸ Λόγο διακρίνουμε τὶς :

ΕΥΧΕΣ

ΔΕΗΣΕΙΣ, πού εἶναι πρωταρχικὰ στοιχεῖα ΑΝΑΦΟΡΑΣ πρὸς τὸ Θεὸ (μὲ τὸ λόγο). Τὸ ἀκροτελεύτιο μέρος τῶν ΕΥΧΩΝ ἀπαγγέλεται ΕΚΦΩΝΩΣ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ΚΥΡΙΟ ΕΥΧΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Στὸν Ὑμνητικὸ Λόγο, τὸν καθαρὸ Χριστιανικὸ Ποιητικὸ Λόγο : Βυζαντινὸ, διακρίνουμε τὰ : Κοντάκια – Κανόνες – Ἰδιόμελα – Αὐτόμελα καὶ Προσόμοια.

Τὸ Ὑμνογραφικὸ κείμενο ἀπέτελεσε τὴ βάση πάνω στὴν ὁποία ἀναπτύχθηκε ἡ Ἑλληνικὴ Ψαλτικὴ Τέχνη.

Τὸ τελειότερο ἐκφωνητικὸ σύστημα εἶναι ἡ Ἐκφωνητικὴ Σημειογραφία, πού, ὡς Προσωδιακὰ Σημεῖα, ἀπὸ τὸ 2ο π.Χ. αἰῶνα χρησίμευε γιὰ: 1) τὴν ΑΠΟΔΟΣΗ τοῦ «ΠΑΘΟΥΣ» τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, καὶ 2) τὴν ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ.

Ἡ Ἐκφωνητικὴ Σημειογραφία ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὸν ΣΤ' αἰῶνα γιὰ τὰ Βιβλικὰ Ἀναγνώσματα, ἔφτασε στὴν πλήρη ἀνάπτυξή της τὸν Η'-Θ' αἰῶνα καὶ τὴν μεγίστη ἀκμὴ τῆς τὸν ΙΑ'-ΙΒ' μέχρι τὸν ΙΕ' αἰῶνα ὅταν ὅλες οἱ βιβλικὲς περικοπὲς παρασημάνθηκαν μὲ τὴν Ἐκφωνητικὴ Σημειογραφία.

Μέχρι τὸν 15ο μ.Χ. αἰῶνα ἡ μακροαῖωνη χειρόγραφη παράδοση μαρτυρεῖ μίαν ΣΤΑΘΕΡΗ ΕΚΦΩΝΗΤΙΚΗ παράδοση πού ΚΑΝΟΝΑΡΧΕΙ τὸ ΧΡΕΟΣ τῆς ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑΣ γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς ΕΚΦΩΝΗΤΙΚΗΣ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑΣ καὶ ΟΧΙ ΑΠΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ τῶν Βιβλικῶν Ἀναγνωσμάτων τῆς Λατρείας.

Τὰ Βιβλικὰ Ἀναγνώσματα εἶναι ὁ «Λόγος Θεοῦ», γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν οἱ πιστοί? εἶναι «ἡ Παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» κατὰ τὸν Ἁγ.Γερμανὸ Κῶν/πόλεως, καθότι «Ἐκεῖνος -ὁ Χριστός- (ὅς) διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ὁρᾶται φθεγγόμενος» κατὰ τὸ Συμεῶν Θέσ/νίκης.

Στὴ θ. Λατρεία δὲ γίνεται ΜΕΛΕΤΗ – ΣΠΟΥΔΗ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ τῆς Θείας Γραφῆς, ἀλλὰ ΕΚΦΩΝΕΙΤΑΙ γιὰ νὰ τὴν

ΑΚΟΥΜΕ , νὰ ΕΝΤΥΠΩΘΕΙ, νὰ ΑΠΟΚΡΙΝΟΜΑΣΤΕ, νὰ ΔΙΑΛΕΓΟΜΑΣΤΕ μὲ τὸ Θεό.

Ἡ Θεία αὐτὴ ΕΚΦΟΡΑ εἶναι ΟΧΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΗ ἀλλὰ εἶναι ἐκφορὰ τῆς ΦΥΛΑΚΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ τῆς ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ καὶ τῆς ΨΑΛΤΙΚΗΣ καὶ ΕΚΦΩΝΗΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ αὐτῆς.

Ο ΕΥΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ εἶναι τὸ ΕΝΑ μέρος τοῦ ΔΙΑΛΟΓΟΥ μὲ τὸ ΛΟΓΟ-ΘΕΟ, τὸ ἄλλο εἶναι τὰ Βιβλικὰ Ἀναγνώσματα

Ο ΕΥΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕΤΑΙ εἰς ΕΠΗΚΟΟΝ ΙΕΡΟΠΡΕΠΩΣ καὶ μὲ ΜΕΣΗ ΦΩΝΗ, δηλαδή ΕΜΜΕΛΗΣ ΕΚΦΟΡΑ καὶ ὄχι ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΤΗΔΕΥΣΗ

Τὸ ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΙΟ ΤΩΝ ΕΥΧΩΝ ψάλλεται ΕΚΦΩΝΩΣ, ὅπως καὶ οἱ ΔΕΗΣΕΙΣ

Τὴν ΠΑΠΑΔΙΚΗ ΧΟΡΕΙΑ ἀποτελοῦν

Οἱ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ποὺ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΥΝ καὶ ΕΚΦΩΝΟΥΝ, καὶ

Οἱ ΨΑΛΤΕΣ, ποὺ ψάλλουν.

Στὴν ΠΑΠΑΔΙΚΗ ΧΟΡΕΙΑ , μεταξὺ Κληρικῶν καὶ Ψαλτῶν ΔΕΝ ὑπάρχει ΑΝΤΙΜΕΤΑΘΕΣΗ ΡΟΛΩΝ, πέραν τῶν «παραδεδομένων» γιὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς (καταβασίες κτλ).

Ἡ ΚΑΛΛΙΦΩΝΙΑ Κληρικῶν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀρμονία μὲ τοὺς ψάλτες καὶ γιὰ τὴν ΕΜΜΕΛΗ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑ τοῦ λειτουργικοῦ λόγου, καὶ φυσικὰ ὄλα ΑΠΟΒΛΕΠΟΥΝ στὴν «μετὰ τέρψεως» καὶ μουσικῆς τερπνότητος ΕΝΣΤΑΛΛΑΞΗ στὶς καρδιές τῶν πιστῶν τῶν Θείων λόγων.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ψαλτικῆς τὴν τελευταία πενηκονταετία ἐπέβαλλε ὅλους τοὺς ἤχους γιὰ τὶς παντοῖες ἐκφωνήσεις, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι πλέον ἐκφωνήσεις ἀλλὰ ιδιότυπη ψαλμωδία καὶ ἔτσι ἔχουμε ΜΕΛΙΚΗ καὶ ὄχι ΕΚΦΩΝΗΤΙΚΗ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑ τῶν ΔΕΗΣΕΩΝ καὶ ΕΥΧΩΝ, πρῶτα ποὺ συνιστᾷ ΕΚΤΡΟΠΗ ἀπὸ τὴν ΕΚΦΩΝΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ τοῦ Βιβλικοῦ καὶ Εὐχητικοῦ λόγου στὴ λατρεία.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ / ΠΡΑΚΤΕΑ

Κατανόηση τοῦ κειμένου φιλολογικῆ- θεολογική: Ἡ κατανόηση θὰ ἀποκλείσει τὴν παρανόηση καὶ τὸν παράταιρο τονισμό τῶν νοημάτων κατὰ τὴν ἐκφωνη ἀπαγγελία. Ἡ Θεολογικὴ προσέγγιση ἐπισημαίνει τὶς κύριες λέξεις ποὺ πρέπει νὰ προσέξει ὁ «μέλλον ἀπαγγέλει» γιὰ νὰ τὶς χρωματίσει ἀνάλογα.

Εὐκρινεῖα : Ἡ παράδοση καὶ διαφύλαξε καὶ διδάσκει τὸ ὀρθὸ (δὴλ. τὸ τῆς εὐκρινοῦς ἀναγνώσεως) καὶ πρέπει οἱ διάκονοι τοῦ λόγου νὰ ΜΑΘΗΤΕΥΣΟΥΝ στοὺς πρὶν ἀπ' αὐτοὺς «ἐνευδοκίμησαντας» στὴν ἐκφωνητικὴ ἀπαγγελία.

Ρυθμικότητα – Εὐμετρία – Εὐαρμοστία : Ὡς λογοτέχνημα. Ὁ λόγος τῆς λατρείας εἶναι ποιημένος μὲ εὐμετρία καὶ εὐαρμοστία. Μέλημα τοῦ καλοῦ ἀναγνώστου εἶναι νὰ ἀνακαλύπτει τὶς ἀρετὲς αὐτῆς τοῦ λειτουργικοῦ κειμένου ὥστε νὰ ἀναγινώσκει μὲ τὴ «μέση φωνή» προσέχει ιδιαίτερα τοὺς συμμετρους λεκτικούς τονισμούς χρωματίζει «τὸν ἐμπεριεχόμενον νοῦν» τοῦ κειμένου μὲ τὰ παραδεδομένα ἐκφωνητικὰ μορφώματα.

Τήρηση τῆς ἠχητικῆς αἰσθητικῆς : Ὁ Βιβλικός, ὁ εὐχητικός καὶ ὁ ὑμνητικός λόγος εἶναι ἡ συστατικὴ ὁμοούσια τριάδα τῆς ἑλληνικῆς ὀρθόδοξης λατρείας μὲ τὸ συνεκπορευόμενο καὶ συνεκφερόμενο πάντοτε μέλος. Χρειάζεται ἦθος καὶ ὕφος τελετουργικό, δηλαδή ὅ,τι ἀναγινώσκειται πρέπει νὰ ἀναγινώσκειται καὶ ὅ,τι ψάλλεται πρέπει νὰ ψάλλεται, ὅπως ἡ παράδοση παρέδωσε κατὰ τὸν ἀποστολικὸ λόγον «εὐσημόνως καὶ κατὰ τάξιν».